

Empire

Een keizerlijke stijl

Wie empire zegt, zegt Napoleon. De stijl is genoemd naar, en onlosmakelijk verbonden met, de kleine man die van Frankrijk een empire, een keizerrijk, maakte en zichzelf tot keizer kroonde. Maar zoals bekend is, staat er achter elke belangrijke man een sterke vrouw.

TEKST: AAGJE GOSLIGA

Er is waarschijnlijk geen andere stijl die zo'n duidelijk beginpunt kent als het empire. Daar staat de datum 2 december 1804 voor, toen Napoleon Bonaparte (1769-1821), die daarvoor al legeraanvoerder en eerste consul van Frankrijk was, zich in de Notre Dame te Parijs tot keizer kroonde. Maar het was Joséphine de Beauharnais (1763-1814), met wie Napoleon in 1796 getrouwd was, die de eerste belangrijke zetting deed.

Courante mode

In 1799, terwijl Napoleon op veldtocht was in Egypte, kocht zij het buiten Malmaison bij Parijs. Zij trok de jonge architecten Charles Percier (1764-1838) en Pierre-François-Leonard Fontaine (1762-1853) aan en liet hen het huis voor een enorm bedrag moderniseren. Door ervaringen opgedaan tijdens de studiereis die zij tussen 1786-1790 naar Rome maakten en die zij vastlegden in werken als 'Palais, maison et autres édifices modernes dessinés à Rome', ontwierpen Percier en Fontaine interieurs en meubelen die geïnspireerd waren op de klassieke oudheid. Daarbij volgden zij de courante mode. Al in de tweede helft van de achttiende eeuw maakte de hernieuwde belangstelling voor de klassieke oudheid, gevoed door onder andere de opgravingen in Pompeï (1750), het Grieks-Romeinse erfgoed tot een populaire inspiratiebron voor interieurontwerpen. Decoratieve elementen, zoals palmetten, klassieke zuilen, leeuwenkoppen en -klauwen, sfinxen en rozetten, verschenen en zouden via de stijlen van het Directoire (1789-

links

De slaapkamer van Joséphine in Compiègne. Onder de voormalige koninklijke residenties die Napoleon betrok, was ook het kasteel van Compiègne. De vertrekkende voor het keizerlijk paar werden volgens de etiquette ingericht met vergulde meubelen.

1799) en het Consulat (1799-1804) het vocabulaire van het empire gaan vormen.

Vergulde ameublementen

Napoleon stelde Percier en Fontaine in 1804 als hofarchitecten aan. Hoewel hij architecten over het algemeen wantrouwde, 'ils ont ruiné Louis XIV', zei hij vaak, had hij hen nodig om de tijdens de Revolutie geplunderde paleizen, om te toveren tot een passend decor voor zijn keizerschap. Percier en Fontaine ontvingen talloze opdrachten om onder andere St. Cloud, Compiègne, Fontainebleau, Versailles, de Tuilerieën en het Elysée, maar ook de particuliere 'hôtels' van de familie Bonaparte in te richten. Napoleon had niet veel op met al te opzichtige ontwerpen. 'Simplifier, c'est pour l'empereur', valt er op een tekening te lezen.

Het was Joséphine die met haar smaak het starre karakter van het empire wist te doorbreken. Het gebruik was echter ondergeschikt aan de vorm. In de keizerlijke verblijven werd die tot in de details gedicteerd door de nieuw opgestelde 'Étiquette du Palais Impérial'. Zo dienden de ameublementen voor het keizerlijk paar verguld te zijn. De meubelmaker Jacob-Desmalter groeide uit tot de belangrijkste leverancier en vervaardigde talloze stoelen, bureaus, tafels en bedden. Andere leveranciers werden aangetrokken om aan de onuitputtelijke vraag te voldoen. Marcion, Bellangé en Baudouin vervaardigden eveneens meubelen, Redouté leverde het behangpapier, Biennais de juwelen en de klokken. Uit Sèvres kwamen vele serviezen en vazen. Meters zijde in felle kleuren werden besteld in Lyon en deden daar de zijde-industrie opbloeien.

Inspiratiebronnen

In vergelijking met hun achttiende-eeuwse soortgenoten, maken de empiremeubelen een statiger indruk. De krullen en natuurlijke vormen maakten plaats voor sobere lijnen en een massievere opbouw. Mahoniehout was favoriet, maar door de blokkade van Engelse invoer, was het steeds zeldzamer verkrijgbaar en werd het meer gebruikt als fineer. De decoratie bestond uit verguld en gebronsd snijwerk, zoals kariatiden, en bronzen appliques in de vorm van sterren, rozetten en klassieke figuren. Nieuwe typen meubelen verschenen, zoals de 'somno', een rechthoekig nachtkastje en de 'psyché', een manshoge kleedspiegel. Prentuitgaven vormden een goedkoop middel waarmee de modebewuste burgers zich de empirestijl eigen konden maken. De ontwerpen van Percier en Fontaine verschenen vanaf 1801 onder de titel 'Recueil des décorations intérieures'. Ook de 'Collection de meubles et objets de goût' van Pierre de la Mésangère, vormde een inspiratiebron voor ambachtslieden en op-

boven
Pierre-Paul Prud'hon, 'Portret van keizerin Joséphine in het park van Malmaison', 1805. Olie op doek, 244 x 179 cm. Musée du Louvre, Paris. © Rmn-Grand Palais (Musée du Louvre).

Het was Joséphine die met haar smaak het starre karakter van het empire wist te doorbreken. Het gebruik was echter ondergeschikt aan de vorm. In de keizerlijke verblijven werd die tot in de details gedicteerd door de nieuw opgestelde 'Étiquette du Palais Impérial'. Zo dienden de ameublementen voor het keizerlijk paar verguld te zijn.

MEER WETEN

Bezoeken

'Incomparable Joséphine'
Musée du Luxembourg, Parijs
www.museeduluxembourg.fr
12-03 t/m 29-06

Musée du Château Malmaison
Rueil-Malmaison
www.chateau-malmaison.fr

De privé-appartementen van
Napoleon en Joséphine,
in het Château de Fontainebleau
www.musee-chateau-fontaine-
bleau.fr

Lezen

Catalogus tentoonstelling:
'Incomparable Joséphine'.

Bernard Chevallier en Marc
Walter: 'Empire Style. Authentic
Décor'
Uitgave: Thames & Hudson,
Londen, 2008

M.-N. de Grandry:
'Le mobilier Français. Directoire,
Consulat, Empire'
Uitgave: Massin, Parijs, 1996

drachtgevers. Een daarvan was de bekende
schoonheid Juliette Récamier. Haar slaapkamer
was een attractie op zich. De Duitse componist
Reichart, die in 1802 Parijs bezocht, beschreef
hoe Madame Récamier, 'de godin van dit huis',
aan al haar vrouwelijke bezoekers gewoon was te
vragen: 'Wilt u mijn slaapkamer bekijken?', om
vervolgens samen met hen dit heiligdom te be-
treden. De gasten verbaasden zich over de witte
panelen met fijne bronskleurige motieven, de
spiegelwand en natuurlijk het bed 'en bateau',
omgeven door een wolk van witte mousseline.

Het einde

In 1813 komt er een einde aan de stroom op-
drachten. In de korte tijd dat hij regeerde heeft
Napoleon echter de kunstnijverheid weer op het
niveau getild van voor de Revolutie. Maar dat
was voor hem niet genoeg: 'Si le cieul m'eût ac-
cordé quelques années, assurément j'eusse fait de
Paris la capitale de l'univers', verzuchtte Napo-
leon dan ook op Sint-Helena.

rechtsboven

Charles Percier, ontwerp voor het
bed van Madame Moreau, afgebeeld
in het 'Recueil de décorations inté-
rieures', 1812. © Les Arts Décoratifs,
Laurent Sully Jaulmes.

rechtsonder

Fauteuil, gedecoreerd met zwanen,
uit het salon van keizerin Joséphine
in het kasteel van Sint-Cloud. Beschild-
derd en verguld goud en velours.
Musée national du château de Mal-
maison. © Rmn-Grand Palais.

Empire in Holland en België

De residenties van Lodewijk Napoleon

Toen Lodewijk Napoleon, zijn echtgenote Hortense de Beauharnais en hun kinderen in 1808, hun intrek namen in een gedeelte van het voormalige stadhuis op de Dam te Amsterdam, werden hun vertrekken en die van de hofhouding uiteraard met Franse allure ingericht.

TEKST: AAGJE GOSLIGA

Napoleon benoemde zijn familieleden op belangrijke posten in de door hem veroverde gebieden. Zij namen Franse architecten, ambachtslieden en meubelen mee naar hun hoven en droegen daarmee bij aan de verspreiding van de keizerlijke stijl in Europa. Hoe was de situatie in Holland en België?

Stimulering

'Après celui d'Apothécaire, je pense que le meilleur métier est celui d'être Tapissier (Na apotheker kan men het beste stoffeerder zijn), verzuchtte de intendant van het koninklijk paleis te Amsterdam, bij het zien van de zoveelste gepe-

perde rekening. Met man en macht werd er in het voorjaar van 1808 gewerkt om het zeventiende-eeuwse stadhuis van Jacob van Campen om te toveren tot een koninklijk paleis. Holland was sinds 1806 een koninkrijk onder Napoleons jon-

boven

Een paar Nederlandse Empire fauteuils in mahoniehout uit het eerste kwart van de 19e eeuw. Elk met een rechthoekige rug, afgewerkt in groene zijde met armléuningen in de vorm van dolfinen. Deze fauteuils werden verkocht op de veiling van The Decorative Arts Sale op 30 juni 2009 in Amsterdam voor € 3.250. © Christie's Images Limited (2009).

rechts

Carel Breytspraak sr., Toilettafel voor de slaapkamer van de kroonprins, 1809. Mahoniehout, eikenhout, verguld brons, marmer, h 76,5cm x b 103,6cm x d 54,5cm. © Rijksmuseum Amsterdam.

boven
De Gouden salon in Huis Barnaart, Haarlem, 1806-1807. © Vereniging Hendrick de Keyser. Foto: Rob van Wieringen.

onder
Vier Nederlandse fauteuils in mahoniehout uit het eerste kwart van de 19e eeuw, vermoedelijk ontworpen door Joseph Cuel. De rugleuning, zitting en armsteunen zijn uitgevoerd in groen fluweel met een bloemenmotief. Deze fauteuils werden verkocht op de veiling van The Decorative Arts Sale op 30 juni 2009 in Amsterdam voor € 11.875. © Christie's Images Limited (2009).

gere broer Lodewijk Napoleon (1778-1846). Bij zijn aantreden trof Lodewijk de verblijven van de in 1795 gevluchte familie van Oranje-Nassau in verweesde staat aan. Het stadhoudelijk hof in Den Haag, Paleis Huis ten Bosch, Paleis Soestdijk en Paleis Het Loo in Apeldoorn, waren leeg achtergelaten en verwaarloosd. Lodewijk gaf opdracht de residenties waar hij zijn intrek zou nemen, opnieuw te meubileren en daarbij zoveel mogelijk Hollandse ambachtslieden in te schakelen. Zo wilde hij de kwakkelende Hollandse economie stimuleren.

Eenvoudiger uitvoering

De stoffeerdere Johannes Kam en Weenink uit Den Haag en Joseph Cuel in Amsterdam leverden ameublementen en stofferingen. De Amsterdamse meubelmaker Carel Breyspraak sr. vervaardigde een kostbaar bureau voor de koning, evenals de honderd stoelen voor diens eetzaal in Amsterdam. Maar ook maakte hij eenvoudiger tafels en commodes voor de kamers van de hovelingen. De Haagse beeldsnijder Eduard Muller vervaardigde vele trumeaus, terwijl zijn stadgenoot Albert Eeltjens, als stoelenmaker tientallen sobere, maar sierlijke stoelen leverde.

De meubelmakers werkten naar ontwerpen van hofarchitect Jean Thomas Thibault (1757-1826). Desondanks is er wel verschil te zien met meubelen van Franse makelij. De Hollandse meubelen zijn over het algemeen eenvoudiger van uitvoering en decoratie.

Zaagsporen, eikenhout als blindhout, messing profielen en imitatiebrons, zijn mogelijk typisch Hollandse kenmerken. De meubelen uit het Amsterdamse paleis zijn verder te herkennen aan het merkteken AP (voor 'Amsterdam palais'), gevolgd door het kamernummer. Zo kon de conciërge eenvoudig controleren of alle meubelen aanwezig waren.

Uitzondering

Dat de empirestijl vooral een hofstijl was, blijkt uit de correspondentie met de ambachtslieden. Meubelmakers die niet betaald werden, klaagden dat zij de meubelen niet terug konden nemen, want: 'des objets pareils sont peu de la compétence d'un particulier'. Er zullen dan ook maar weinig interieurs te vinden zijn geweest die geheel in empire waren aangekleed. Een uitzondering hierop vormde het huis dat de koopman Willem Philip Barnaart (1781-1851) tussen 1804 en 1807

uiterst rechts
Empire kroonluchter uit de collectie van het Paleis op de Meir in Antwerpen.

rechts
Bed 'en bateau' met somno uit de collectie van het Paleis op de Meir in Antwerpen.

liet bouwen in Haarlem. Naar ontwerp van architect Abraham van der Hart (1747-1820), werden de kamers op de bel-etage gestoffeerd door Joseph Cuel. Koning Lodewijk logeerde zelfs in het huis tijdens zijn bezoek aan Haarlem in 1807. Het Koninkrijk Holland hield niet lang stand. In 1810 deed Lodewijk afstand van de troon ten behoeve van zijn zesjarige zoon Napoleon Lodewijk II Bonaparte (1804-1831). Keizer Napoleon Bonaparte besloot echter anders en lijfde Holland in bij Frankrijk. Slechts eenmaal, in 1811, bezocht hij met zijn tweede vrouw keizerin Marie-Louise de nieuwe gebieden.

Het paleis te Laken

Tijdens deze rondreis bezocht het keizerlijk paar ook de Zuidelijke Nederlanden, het huidige België. Daar waren al sinds 1795 door een annexatie negen Franse departementen gevestigd. Napoleon Bonaparte streefde ernaar in elk departement over een paleis te beschikken. Zo kocht hij het domein van Laken (1804) en een stadspaleis op de Meir te Antwerpen (1810).

Op het domein Laken bevond zich kasteel Schoonenberg, gebouwd tussen 1781-1784. Het kasteel was niet meteen klaar voor keizerlijk gebruik: 'Voor de indeling werd geen gezond verstand gebruikt. Er zijn te weinig salons', aldus de keizer. De Franse architect Ghislain-Joseph Henry (1754-1820) restaureerde het kasteel, on-

der supervisie van Percier en Fontaine. Een deel van het meubilair werd overgenomen en verder aangevuld met meubelen uit de Franse keizerlijke depots. In tegenstelling tot Holland, werd er nauwelijks nieuw meubilair besteld bij lokale ambachtslieden.

De residentie te Antwerpen

Gezien het strategisch belang van de haven, wilde Napoleon Bonaparte ook in Antwerpen over een residentie kunnen beschikken. Zijn oog viel op het achttiende-eeuwse stadspaleis 'Hotel Roose' aan de Meir. In 1812 werd het huis gekocht voor maar liefst 170.000 francs, waarvan 6288 voor het meubilair, dat hier dus ook overgenomen werd.

Meteen daarna kwamen er ambachtslieden uit Parijs, om het paleis tot keizerlijk verblijf in te richten, waarschijnlijk onder leiding van de Antwerpse architect en stadsbouwmeester François Verly (1760-1822). Ook hij werkte naar ontwerpen van Fontaine. Het paleis werd ingericht met meubelen die besteld werden bij Marcion, Bélanger en Jacob-Desmalter. Uiteindelijk zou het Napoleons aartsrivaal tsaar Alexander I van Rusland zijn, die als eerste zijn intrek nam in het van deze meubelen voorziene paleis.

Voor de totstandkoming van dit artikel ben ik dank verschuldigd aan Jan Walgrave.

MEER WETEN

Bezoeken

U kunt de voormalige paleizen nog altijd bezoeken:
www.paleisamsterdam.nl
www.paleishetloo.nl
www.paleissoestdijk.nl
www.paleisopdemeir.be
 Huis Barnaart te Haarlem wordt gerestaureerd en is op afspraak te bezoeken: www.hendrickdekeyser.nl.

Lezen

Marianne Zwaagstra e.a.
 Koning Lodewijk Napoleon & zijn paleis op de Dam
 Amsterdam 2012

Paul Rem
 Lodewijk Napoleon: aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810
 Walburg Pers, Zutphen 2006

Anne en Paul van Ypersele de Strihou
 Laken. Een kasteel in verlicht Europa
 Lannoo, Tielt 1991

Empire tot elke prijs!

Niet dat er vroeger geen belangstelling voor bestond, maar vooral sinds het laatste tiental jaren zitten de prijzen van de memorabilia uit de empireperiode sterk in de lift. Er worden tegenwoordig op veilingen opmerkelijke bedragen gerealiseerd.

TEKST: JEAN-CHRISTOPHE CHATAIGNIER

Napoleon I is het meest bekende historische personage ter wereld. Elke dag wordt er een boek of artikel over hem gepubliceerd.

De mythe van Napoleon is niet op 15 augustus 1769 samen met de man geboren. Die is geleidelijk aan gegroeid in de loop van diens opzienbarende carrière en eindigde met zijn ballingschap op Sint-Helena, waar hij in 1821 overleed. In 1840 werd zijn stoffelijk overschot teruggebracht naar Frankrijk, waar het een staatsbegrafenis kreeg. Hij werd bijgezet in de Dôme des Invalides, 'aan de oevers van de Seine, onder het door hem zo bemide Franse volk'.

De gebeurtenissen uit die tijd en de hoofdrolspelers spreken nog altijd tot de verbeelding. Sinds een tiental jaren zit de markt van de historische souvenirs en dan vooral die uit de tijd van het empire, sterk in de lift. Niet dat er vroeger geen interesse voor was. De belangstelling moest alleen nog maar aan de oppervlakte worden gebracht. Op 10 maart 2002 hield veilinghuis Osenat de allereerste veiling gewijd aan het empire, met medailles, manuscripten, wapens uit die periode, schilderijen en tekeningen, maar ook met meubelen en kunstobjecten. Zo kon men bieden op bronzen werken van Thomire, commodes van Jacob, een brief geschreven door Napoleon I in Moskou, een zakdoek van keizerin Joséphine, een portret van Robert Lefebvre, de adelaar van een vaandel en een ivorieten doosje.

Opmerkelijke prijzen

Sinds die eerste succesvolle veiling zijn de prijzen voortdurend blijven stijgen. Niet alleen Fransen, maar ook buitenlanders zouden bijna een moord begaan om het object dat nog in hun verzameling ontbreekt te bemachtigen. Napoleon I is het meest bekende historische personage ter wereld. Elke dag wordt er een boek of een artikel over hem gepubliceerd. De Amerikanen bewonderen de selfmade man, de Russen kijken op naar zijn administratieve en politieke organisatietalent en voor de Chinezen is hij dé keizer van het Westen.

Na inmiddels al meer dan vijftig veilingen met dit thema, heeft Osenat niet alleen een markt doen ontstaan, maar ook een lijst met opbrengsten waar menigeen zich op baseert. Tal van geveilde objecten zijn in de herinnering blijven hangen. Zo bracht een hemd dat Napoleon nog heeft gedragen op Sint-Helena, een bedrag op van € 59.000. Zijn diamanten ereteken van het Légion d'Honneur, ging van de hand voor € 185.000. Een sleutel, gedragen door een kamerheer van Napoleon als teken van zijn waardigheid, werd afgehamerd op € 68.000. Een haarlok uit de voormalige collectie van grootmaarschalk Bertrand bracht € 3.000 op. Zonder meer spectaculair was het bod van € 4.200.000 voor de sabel die Napoleon droeg tijdens de slag bij Marengo. Deze sabel was afkomstig van de voormalige collectie van prins Victor en was een wereldrecord voor een dergelijk historisch object.

Persoonlijke souvenirs

Ook de persoon van Joséphine de Beauharnais, Napoleons eerste echtgenote, blijft fascineren. Dat bewijst het bod van maar liefst € 730.000 voor haar verlovingsring, afkomstig uit de voormalige collectie van prins Napoleon, een neef van Napoleon I. Een met parels versierde zijden japon die ze als keizerin droeg, gemaakt bij de ateliers Picot-Brocard, werd toegewezen voor €

180.000. Haar juwelenkistje, bij testament nagelaten aan haar privésecretaris, bracht een bedrag van € 250.000 op. Haar mahoniehouten jardinière, ontworpen door Jacob (een identiek exemplaar bevindt zich in het kasteel Malmaison) en afkomstig uit de collectie van Gérard Souham, kon rekenen op een opbrengst van € 65.000.

Ook de militaire souvenirs zijn bijzonder in trek. Zo werd er € 68.000 geboden voor de adelaar van een vaandel uit 1804. Dit bedrag werd mede bepaald vanwege het feit dat de meeste van die adelaars na de val van Napoleon werden omgesmolten. De sabel van Mourad Bey noteerde € 235.800. Ook voor portretten bestaat er veel belangstelling. Zo werd het 'Portret van de hertog van Reichstadt', van de hand van Peter Krafft, onlangs verkocht voor € 330.000. De afbeelding van Bonaparte, geschilderd door Drolling, verwisselde van eigenaar voor € 110.000.

Bibliofilie

Met de hand geschreven documenten uit de empireperiode zijn tegenwoordig erg gewild, zeker als het brieven van Napoleon zelf betreft. Zo had een koper onlangs € 300.000 over voor een voorbereidend manuscript voor het 'Essai sur la fortification de campagne', geschreven tussen juli 1818 en augustus 1819 op het eiland Sint-Helena. Alle personages uit het empire kunnen trouwens rekenen op de interesse van verzamelaars. Zo zijn er onder hen die hardnekkig op zoek zijn naar wapenfeiten van een voorouder. Dan kan een eenvoudige soldaat zijn, die na zijn prestaties op het slagveld, door de keizer in hoogsteigen persoon het insigne van het Légion d'Honneur kreeg opgespeld.

linksonder Sieradenkoffer van keizerin Joséphine, s.d. Gevlamd acajou, metaalplaatjes, Wedgwood porselein plaatjes, 92 x 49 x 28,5 cm (incl.poten). Verkocht op de veiling bij Osenat, Fontainebleau op 09-06-2013 voor € 250.000. © Osenat.

linksonder Robert Lefevre, 'Portret van Generaal Dejean', 1805. Olie op doek, 130 x 100 cm. Verkocht op de veiling bij Osenat, Fontainebleau op 09-06-2013 voor € 30.000. © Osenat.

rechtsboven Bed van maarschalk Ney, Premier Empire. Acajou en acajoufineer, geciseleerd en verguld brons. Verkocht op de veiling bij Osenat, Fontainebleau op 09-06-2013 voor voor € 35.000. © Osenat.

rechts Deze souvenirs van keizer Napoleon I worden geveild op 23-03 bij Osenat te Fontainebleau. © Osenat. De richtprijs ligt tussen € 800 en € 40.000.

MEER WETEN

Eerstvolgende veiling

'L'Empire à Fontainebleau'
Te houden op 23-03 bij Osenat
Fontainebleau, Frankrijk
www.osenat.fr

